

A TARTALOMBÓL

Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában

A szavalóest utáni éjszakán furcsán álltak a csillagok, mintha félrecsúsztak volna az égen, egyik sem volt a megszokott helyén, hiába próbáltam elrendezni őket onnan letről, a marhatenyésztő telepről, nem mentek a régi helyükre, és összevissza mutogatták a világtájakat. Ha azon az éjszakán el akartam volna szökni a börtönből, nem tudtam volna, hogy melyik irányba induljak.

Csiki László: A monológ

Lakott errefelé | a strekken túl, egy kis fekete ember | a Korong utca 6-ban, a manzárdon, olyanokat mondott, hogy | „itt töpreng az éj nagy odva mélyén: a nemzeti nyomor”.

Fodor András: Az utolsó gólyanyúzás — Eötvös Kolégium, 1947

Elvonulnak a „vendégek”, most már csak ágyamat kellene rekonstruálni, de mesteri módon darabokra szedték, s részeit külön-külön eldugdosták. Néhány darabját egyelőre nem találom, Hankiss hiába segédkezik a keresésben.

Tóth Pál Péter: A szomszédos országokban élő magyarság iskolaügye

Az anyanyelv és az anyanyelvi kultúra, s ehhez kapcsolódva a nemzeti történelem, a szokások, a hagyományok — állampolgárságtól függetlenül — határozzák meg, teszik németté, franciává vagy éppen magyarrá az egyént. Avagy másként fogalmazva: a nemzeti hovatartozás legfőbb ismérve a nyelv.

témák támogatásával, közös kutatások végzésével, közös tankönyvek elkészítésével stb., stb.) egyértelműen és hatékonyan a környező országok magyar tannyelvű oktató- és kutatómunkáját kell segítenie. Annak érdekében pedig, hogy ez megvalósulhasson, megítélésem szerint a magyar kormánynak túl kell lépnie a környező országokban élő magyarsággal kapcsolatos deklaratív állásfoglalásán, és a hétköznapi gyakorlatában kell tanúságot tennie arról, hogy a szomszédos országokban élő magyarságot a magyar nemzet részének tartja, s hogy érdekeit képviseli.

Segítség

Vargyas Lajos

Hősök birkózása a magyar és keleti hagyományban

A magyarság körében írásos följegyzések, képi ábrázolások és szóbeli hagyományok őrzik a csodás hősök birkózását ellenfeleikkel. Botond küzdelmét a bizánci óriással a Képes Krónika tartotta fenn. Szent László küzdelmét a leányrabló kunnal már nemcsak a Képes Krónika és a Thuróczi-krónika szövege mondja el, hanem számos könyvbéli és templomi ábrázolás is fenntartotta. A mesehősök birkózását pedig, amint egymást térdig, derékig, nyakig verik a földbe, csak a mesélők szóbeli — de máig élő — hagyományából ismerjük.

Ennek a sajátos elképzelésnek igen széles körű és gazdag hagyománya él Keleten szkitáktól török—mongol népeken keresztül perzsa miniatúrákig. Hogy az összefüggést világosan lássuk, meg kell ismerkednünk a keleti képek és főleg a szövegek anyagával. Minthogy ezekben is különböző fejlődési fokok állapíthatók meg, igyekszem azok szerint csoportosítva tekinteni át a keleti anyagot, s a megfelelő jellegzetességek szerint kapcsolni hozzájuk a magyar hagyományelemeket.

Úgy látszik, az a legrégebbi formája a küzdelemnek, amikor a hősök, akiknek meg kell küzdeniük egymással, már eleve fegyvertelenek, vagy nem is kísérik meg fegyverrel küzdeni birkózásuk előtt. Ilyeneket jegyeztek föl az Altaj hegységtől északra, az abakáni tatárok, másként hakasszok közt.

A kilencéves Kara Pan arcul csapja ellenfelét. Erre leugranak a lóról, hét napig birkóznak. A hetedik nap után fölemeli ellenfelét a fekete földről, egészen az égig emeli, majd megforgatva földre zúdítja. Egy másik énekben Altyn Mergän lerántja az erős hőst lováról. Ekkor csipőn ragadják egymást, és hét napig, kilenc napig küzdenek.

A következő idézet már jelzi ennek a küzdelemnek mitikus méreteit. „Mindketten leugranak a lóról. Egymásnak estek. Csipőn ragadták meg egymást. Fejüknel és galléron ragadták egymást. Birkóztak a két hős. Remegett belé a fekete föld, remegett az égbolt.”

Még részletesebb és még mitikusabb a következő ének-részlet. „Leugranak a lóról, ledobják páncéljaikat. Birkóznak. Csipőn ragadták meg egymást. Ide-oda hajolva küzdöttek. Mint vad csikók nyerítettek. Előre-hátra hajolva birkóztak. Mint ifjú tinók bőgtek. Ahova kezükkel nyúltak, kitépték egymás húsát. Hét napig küzdöttek, földre sohasem estek. Kilenc napig küzdöttek, porba sohasem hullottak. Lábaikkal taposták egymást. Az égnek támaszkodó vas hegyhát lapos síksággá omlott össze. Az ég sátora alatt a szárnyas madár nem volt képes tovább fészkében maradni, a fekete föld tetején a karmos állat nem maradhatott barlangjában.” Évek telnek el, a hősök lefogynak, végre az ellenfél gyengülni kezd. „Keveset járt lábon, sokat támaszkodott tenyerére.” Végül a hős megragadja, fölemeli a magas ég mentén, és lezúdítja a földre. Majd hat helyen szétapossa gerincét.

Itt már a páncél ledobása valami fegyveres hőst állít elénk, de sem fegyverrel való párviadal nincs benne, s az ellenfelet sem fegyverrel öli meg a győztes.

Van olyan ének is, ahol a hároméves hős birkózik a „Hattyúasszony”-nak nevezett szörnyvel, s az egész világegyetemet megrendül. Az égi Kudaik három napra felfüggesztik a küzdelmet, hogy megerősítsék a földet és eget, amely nem bírja ki ezt a szörnyű rázkódást.

De legtöbbször nem is kell szétapósni az ellenfél gerincét: maga a földrezúditás is megöli, mint az első idézetben is láttuk.

További fejlődést jelezhetnek azok a jelenetek, ahol már a fegyvert is megpróbálják, de hiába, mert semmiféle fegyver nem fogja a mitikus hősöket. Kénytelenek birkózni. Ilyeneket találunk a legrégebben főljegyzett abakáni vagy minuszinszki tatároknál. „A hős pár találkozik. Lőjjenek nyíllal? Vagdalkozzanak karddal? Válasszák a birkózást? . . . És elkezdene birkózni.” Itt tehát még csak megbeszélik, hogy mit válasszanak. Világosabb egy másik szöveg. „Amint a hősök találkoznak, vagdalkoznak kardjaikkal. De nem tudnak ártani egymásnak. Leszállnak lovukról, s elkezdene birkózni.” Ezek a hősök három évig birkóznak, s lépteik nyomán itt is síksággá válik a hegység. Végül egyetlen dobással földhöz vágja ellenfelét a hős.

De nemcsak a fegyverek jelennek meg a birkózás előtt: még a seregek is. Mongol énekekben olvassuk, hogy a két hős hazaküldi seregeit, és aztán kezdődik párviadaluk. Előbb karddal: az szikrázik, eltörik. Majd nyíllal: de az nem járja fölfedett mellüket. Ezután birkóznak több évig, hogy a hegy síksággá válik lábuk nyomán. Itt azonban nem bírnak egymással, s barátságban válnak el egymástól.

A mitikus hősöknek ez a tulajdonsága, hogy nem fogja őket a fegyver, ijesztő méretekben jelenik meg mongol hősénekekben. Nyilaznak egymásra, de a nyíl a hős mellén hét napig áll, azután összetörik és felszáll az égbe. Ezután következik a birkózás és az ellenfél megölése. Az ének további folyamán az alvilági kán kipróbálja, fogja-e nyíla a hőst. Kilencven ló hozza az íjat, hetven a nyílveesszöt. A kán hét és kilenc napig ajzza íját, hogy tűz csap ki belőle, amikor elengedi. Látni sem lehet sem a nyílat, sem a hőst, akit hetven égbolton túl sodor a nyíl, hozzávágja egy zöld sziklához, mégsem tudja keresztültni. Akkor a hős fogja a nyílat, kilenc darabba töri, és eldobja.

Egy másik mongol énekekben szintén nyilazással kezdik a hősök viadalukat. Reggeltől estig húzzák az ideget, a nyíl mégis lepattan mellükről. Ezután kezdenek birkózni.

Ezekben a mitikus méretű túlzásokon látszik, hogy ez a „második” fokozat, a fegyverrel hiába kezdett harc is még igen ősi elem, messzi múltból maradt ránk, mert rendkívül archaikus elképzeléseket tartott fenn.

Egyelőre ne is menjünk tovább a keleti anyag „fejlődésében”, próbáljuk meg két középkorból fennmaradt emlékünket párhuzamba állítani ezekkel az egyértelműen mitikus, keleti hősének-jelenetekkel. Kezdjük mindjárt a legrégebbivel, Botond vitéz küzdelmével, amit a görög óriással vívott, s amit krónikánk a kalandozások egyik jelenetként ad elő. Eszerint a Bizánc előtt megjelenő magyar sereghez kijön egy görög „óriás”, és kihívja a magyarokat, hogy ketten álljanak ki ellene, s ha legyőzik, a császár adót fizet a magyaroknak. Erre Botondot jelöli ki a vezér, aki a legkisebb a magyarok közt. Elkezdene birkózni. Egy rövid óráig küzdenek, aztán Botond ellenfelét lezúditja a földre, mire az azonnal kileheli lelkét. Itt tehát a seregek helyett birkóznak a hősök, ahogy az előbb idézett mongol énekekben is történik. A hős nyilván ugyanúgy zúditja a földre az égis emelt ellenfelet, mint ahogy annyiszor láttuk a keleti szövegekben, bár ezt a fölemelést már csak abban tartotta fenn a tudós krónikás latin fogalmazása, hogy „detrusit”-ot ír, tehát valahonnan lehajítja a görögöt, de azt már nem írja, hogy „égig emeli”, mert másként nincs értelme a „lezúditásnak”. S bár ez a magyar monda már látszólag semmiféle mitikus elemet nem tartalmaz, sőt bizonyos ál-„történelmi” eseménybe helyezi az ősi birkózást, mégis a megölés régi módja, sőt a hosszú idő jelzése is, ami itt már lerövidült — „ésszerűsödött” — és a szent számokat is nélkülözi, mégis világosan tanúskodik a keleti szövegek teljességben megőrzött elemeinek szívós továbbéléséről.

A másik mitikus vonást, hogy a fegyver nem fogja a hősök testét, a Szent László legenda képi ábrázolásai és szövege tartotta fenn, bár az utóbbi ezt már csak önkéntelenül árulja el, miközben éppen le akarja tagadni. Azt olvashatjuk ugyanis a krónika szövegében (természetesen latinul), miután a szent lovag már négy kunt megölt a kerlési csatában: „Egyszer csak látja a legszentebb László herceg, hogy egy pogány egy szép magyar lányt hurcol a lován. Azt gondolta tehát Szent László herceg, hogy az a váradi püspök lánya, és ámbár nehéz sebben volt, mégis nagy hamar üldözőbe vette lova hátán, melyet „Szög”-nek nevezett. Midőn pedig utolérte, hogy lándzsájával leszúrja, képtelen volt reá, mivel sem

az ő lova nem vágatott gyorsabban, sem amazé nem maradt vissza semmit sem, hanem mintegy kartávolság maradt a lándzsa és a kun háta között. Rákiáltott tehát Szent László herceg a lányra és mondá: 'Szép húgom, ragadd meg a kunt övénel fogva, és vedd a földre!' Az meg is tette. Midőn a földön hevert, Szent László herceg távolról lándzsát akart belévetni, hogy végezzen vele. De a lány nagyon könyörgött neki, hogy ne ölje meg, hanem bocsássa szabadon. Ebből is kitetszik, nincsen hűség az asszonyokban, mert bizonyára fajtalan szerelemből akarta megszabadítani. A szent herceg pedig hosszan küszködött a kunnal, és elvágva inát megölte. De az a lány nem a püspök lánya volt.”

A két kiemelt szövegrész világosan elárulja, hogy itt a keleti birkózások pontos megfelelése élhetett a hagyományban: hogy nem tudta leszúrni, mikor utolérte, és hogy hosszú ideig birkózott a kunnal. Az az erőltetett magyarázat, hogy azért volt képtelen leszúrni ellenfelét, mert mindig egy kartávolság volt köztük — miután azt írta az „átdolgozó”, hogy „elérte” — igen kevésbé hihető. Az is képtelen ellentmondás, hogy a lóról lerántott kunt meg azért nem dőfi le, mert a lány „fajtalan szerelemből” könyörög érte — az a lány, aki előzőleg mégis csak lerántotta „szerelmét” a lóról, hogy az üldöző elérje —, s az a Szent László nem szúrja le a kérésre, aki végül mégis csak megöli! De így legalábbis birkózhat vele, amit mégsem mert elhallgatni a krónikás. Mert az annyira köztudomású motívum volt, hogy az összes megmaradt templomi és könyvbeli ábrázolásokban láthatjuk. Ahol egyúttal egy másik jelenet is látható, amit már a Képes Krónika illusztrátorának is el kellett hagynia: a győzelem utáni fejben-keresés a lány ölében a (világ-)fa alatt. Ezt már a „magas műveltség” képviselői, az írástudó egyháziak kihagyták a leírásból is, az ábrázolásból is, de a nem-egyházi képirok még belefestették a legenda képsorozatába. (Érdekes, hogy elhomályosulva ugyan, de azért még számunkra felismerhetően benne van ez a jelenet a Vatikáni Legendárium képei közt is.)

Nemcsak a középkori magyar „műveltek” szégyellték ezeket az ősi, „babonás” elemeket. Keleten is van rá példa, hogy egyes változatokban megjelenik ez a „felsőbbrendű gondolkodás”. Egy karakirgiz Manasz-eposzban megfordítják a sorrendet: a „birkózás után, ami nem válik hírüknek előnyére”, puskával folytatják a párharcot. Egy másik Manasz-eposzban pedig a birkózás már emberi verseny, aminek során az egyik versenytársnak elszakítják nadrágját, és „szégyenét megmutatta a népnek”. Így válnak neveltségessé a régi mitikus hősök és történeteik a fejlődés későbbi szakaszán. És így válik neveltségessé a régi mitikus ellenfél, aki világrengető szörny volt még a korábbi énekekben.

De azért a Képes Krónika festője tudott még valami ősi vonásról, amit egyetlen templomi képen sem találunk: hogy a két birkózó csipőn fogja egymást, mint a szibériai szövegekben és a László Gyula által bemutatott szibériai és perzsa ábrázolásokban. (A többi magyar képen vállon fogják egymást a birkózók, vagy karjaik vannak összefonódva.) Pedig Keleten nemcsak sok száz (sőt ezer) évvel ezelőtti ábrázolások tartották fenn ezt a fogásmódot. Mongoloknál ma is él. Magam láttam Ulanbatorban hagyományos birkózóversenyeken, hogy induláskor az egymás felé hajló ellenfelek csipőnél ragadják meg egymást. Ugyanazok a versenyzők, akik úgy jelennek meg a porondon, hogy kiterjesztett karjaikat madárszárnyként lebegtetik, vagyis — mint hallottam — sasként jönnek birkózni. Vagyis a mitikus jelentés még ennyire tovább él.

Viszont Szent László már nem emeli égis és zúditja földre ellenfelét, hanem miután a lány a hős eldobott bárdjával vagy kardjával megsebesíti a kunt hátul a lábán — az egyetlen helyén, ahol sebezhető — legalábbis a képek szerint, akkor a szent lovag a krónikás szerint is úgy végez vele, hogy elvágja horgasínát. (Jegyezzük meg: az a lány, akit a szöveg a kunért könyörgő szerelmesnek tüntet föl! Egyes képeken pedig a lovag hajánál fogva hurcolja a földön, s a lány a nyakát vágja el.) Mindez nincs a keleti szövegekben.

Van viszont a magyar táltos-mondákban. Ahol is általános, hogy a csödör- vagy bikaalakban küzdő táltosok előre kérik az embereket, segítsék őket azzal, hogy majd ellenfelük lábát hátul üssék bottal, vagy vágják fejszével. Vagyis úgy, ahogy a lány segít Lászlónak. Nyilván ez egy nálunk külön kifejlődött eredeti vonás, ami régi hiedelmeinkkel függ össze.

Bár maga a segítség az ilyesféle küzdelmekben megvan Keleten is. Csak ott nem a lábát

vágják el az ellenfélnek. Megint csak mongol mondában találjuk, hogy a hős feljut az égbe, ahol az égi Tengrün Cagan kánt betegen találja, mert naponta kell küzdenie fehér bika képében egy másikkal, aki fekete bika képében viaskodik vele. A kán kéri a hőst, lőjön majd nyilat a fekete bika homlokán levő fehér foltba. (Ő ott „sebezhető”). Amikor ez sikerül, a fekete bika elmenekül. Vagyis a „segítés” és a táltos-viaskodás is teljes egészében keleti eredetű, csak nálunk egyéni vonásai alakultak ki, s ezek jelennek meg a Szent László legendában is, mind a szövegben, mind pedig a képeken.

S hogy a lánynak szerepe sem másodlagos a legendában, azt egy kivonatossan följegyzett mongol történetből tudhatjuk meg. A hős ott is harcol ellenségeivel — alvilági szörnyekkel. Eközben feje fölött elrepül egy leányzó kakukk-madár képében, és odakiáltja neki: 'Egy hős üldöz, ments meg, különben nem látsz soha többé'. Erre a vitéz gyorsan végez a két alvilági szörnyvel, lóra pattan, és utánaered az üldözőnek. Amint beéri, birkózni kezd vele. Végül fölemeli magasan az erdő fölé, és földre sújtja. Azután lovára ülteti a leányzót és hazalovagol vele. (Amint a legendában László teszi ezt a lánnyal, legalábbis a képeken.)

Csak az a bizonyos földre sújtás hiányzik a magyar legendából. De a mesékben van valami, ami annak végső — bár egyáltalán nem reális — fejlődési foka. Ez a földre sújtás ugyanis már keleti epikus énekekben elkezdi fejlődni abban az irányban, hogy a földre zuhanó ellenfél belesüllyed a földbe. Egy burját—mongol történetben például a hős segítőtársa, a „hegygörgető” úgy belevágja ellenfelét a földbe, hogy csak lábujja látszik ki belőle. Ez a „hegygörgető” már mesés elem, ami a magyar mesék három segítőtársának alakjai közt is megjelenik. Egy másik mongol énekben a hős fölemeli ellenfelét az égig, földhöz vágja, hogy az mélyen besüllyed a földbe. Aztán egy másik ellenféllel kerül szembe, aki erősebb, azzal kilenc évig kell birkóznia. Egy jakut énekben a vitéz úgy belevágja a rézembert — a nyolcfejű hőst — a földbe, hogy zuhanásától nyolc öl mélységig besüpped. Ismét mongol énekben előbb a segítőtárs birkózik, de az ellenfél erősebb, belevágja a földbe, hogy betöri a földet homlokával, és térdéig belefúródik. Akkor a második társ birkózik, az is betöri homlokával a földet, de már csak mellig szakad a földbe.

Végleges formát ölt ez a fokozatosság egy csuvas mesében. Ennek olyan szoros hasonlóságai vannak magyar mesékkal, hogy a jelenetet majdnem teljes terjedelmében idézem Mészáros gyűjteményéből.

A három ifjú egy hídnál letelepedik. „A kanca fia kiment a hid mellé és járkál. Jön egy háromfejű sárkány (Mészáros kigyónak fordítja) három lóval. A sárkány lóva megbotlott.

Miért botlasz meg ló? — mondja.

Miért ne botlanék meg, minket megölni jöttek! — mondja a ló.

Nálunknál erősebb ember van-e? — mondja. Verekedni fogunk hát — mondja.

A kanca fia így szól: Űss meg hát engem! — mondja.

A kanca fiát megütötte a sárkány, és a kanca fia fel sem vette. A kanca fia nekivágott a sárkánynak és három fejét levágta.

Másik estére . . . A kanca fia kiment és járkál a hid mellett. Hatfejű sárkány jön hat lóval. A lóva megbotlott.

Miért botlasz meg ló? mondja a sárkány.

Miért ne botlanék meg — mondja, minket megölni jöttek — mondja.

Nálunknál erősebb ember van? — mondja. Verekedni fogunk hát — mondja a sárkány.

A sárkány megütötte a kanca fiát, térdig a földbe süllyesztette. A kanca fia kijött és nekivágott, három fejét levágta. Még egyszer megütötte a sárkány és a kanca fia derékig süllyedt. Kijött, és nekivágott, levágta a másik hármát. A sárkány megdöglött.

Másik estére . . . jött egy kilencfejű sárkány kilenc lóval. A sárkány lóva megbotlott.

Miért botlasz meg ló? — mondja.

Miért ne botlanék meg — mondja, — minket megölni jöttek! — mondja.

Nálunk erősebb ember van-e? — mondja.

Lesz ám — mondja —, hogy minket megöljön! — mondja.

Verekedni fogunk hát! — mondja.

Megütötte a kanca fiát a sárkány, térdig a földbe dugta. A kanca fia kijött, és nekivágott, három fejét levágta. Még egyszer megütötte, és derékig a földbe dugta. Még egyszer nekivágott a kanca fia, és a másik hármát levágta. Még egyszer megütötte a kanca fiát, és fejig a földbe dugta. A kanca odafutott, és a hajánál fogva megharapva kihúzta. Kijött, és nekivágott, a másik hármát levágta . . .”

Lássunk hasonló részleteket magyar mesékből. Előbb egy olyat, amelyben még a hőse-nekek egy motívuma is föltűnik: a választás, hogy fegyverrel vívjanak-e vagy birkózással.

„A harmadik nap estéjén elértek egy hidat. A hídon mikor menni akartak keresztül, Szépmező szárnyának a lóva megbotlott.

Hallod — azt mondja Szépmező szárnya a bátyjainak — tovább nem megyünk!

Tíz óraker Szépmező szárnya felébredt, és kiment a hídra sétálni. A hétfejű sárkány, melyik a csillagokat hordozta, a híd alatt nyergelte a lovát. Felült a nyeregbe, alig ment néhányat, megbotlott a lóva.

Hí, kutya igya a véredet! Vaj tán érzed Szépmező szárnyának a szagát?

Vaj érzed, vaj nem, de itt vagyok! rikójtotta Szépmező szárnya a hídról.

Aval feljött a sárkány, kérdezte Szépmező szárnyát:

Hogy küzdjünk, karddal-é vaj küzdéssel?

Azt mondja Szépmező szárnya:

Derékból, mert szerencsésebb!

Küzdeni kezdenek. Búította Szépmező szárnyát térdig a földbe. Szépmező szárnya kiszökött, beütötte a sárkányt egész nyakig aval levágta a hétfejűt, s a lovát odavezette a tűzhöz.

Reggel elindultak estig, akkor még elértek egy hidat . . . A hídon mikor mentek keresztül, Szépmező szárnyának a lóva megint megbotlott.

Halt!! — azt mondja a bátyjainak — tovább nem megyünk, mert nem szerencsés. . . . Tizenegy óraker felébredt Szépmező szárnya, kiment a hídra sétálni. A híd alatt nyergelte a kilencfejű sárkány a lovát, melyik a holdat hordozta. Felül a nyeregbe, a ló alig lépett hármát, megbotlott.

Hí, kutya igya véredet! Tán érzed Szépmező szárnyának a szagát?

Érzi, nem érzi, de itt vagyok! Hogy küzdjünk, derékból-é, vaj karddal?

Derékból, mert szerencsésebb — szolt a sárkány.

Küzdeni kezdtek. A sárkány beütötte Szépmező szárnyát térdig a földbe. Szépmező szárnya kiugrott, és beütötte ő es a sárkányt. Akkor kiugrott megint a sárkány, és beütötte Szépmező szárnyát a földbe. Szépmező szárnya kiugrott, megmérgeződött, és beütötte egész nyakig a kilencfejűt. Levágta mind a kilenc fejét, . . .”

Az utolsó hídnál a tizenkétfejűvel már nem tudják egymást legyőzni, és kerékké, majd kék és piros lánggá változva küzdenek, de ez már nem tartozik témánkhoz.

A részletes székely mesemotívum után lássunk egy rövidebbet palócoktól. Ott csak a harmadik sárkánnyal kell úgy vívnia a mesehős királyfinak, mint az előbb láttuk.

„A sárkány . . . aszonygya a kiráfinak: 'ho hát ha olyan legén vagy, hogy ide be merté gyönnyí, hát gyere, lássuk meg, ki az erősebb?' A kiráfi látta, hogy evvel nem lehet ám olyan könnyen elbánni, megigazította a fejibe a kalapját, oszt összeölekeztek. A tizenkétfejű sárkány mingyá térgyig vágta a kiráfit a földbe, de az is kiugrott, a sárkánt gatyakötésig vágta be, akkor oszt nekiment, úgy meffojtotta, mint a kutyát.”

Amint láttuk, itt már a meseváz is azonos, amelyben a földbeverés motívuma ilyen egyezően jelentkezik. (Egyúttal teljesen ismeretlen Európában, amint ismeretlen a földbe-

verés motívuma is.) Ez már nagyon késői kapcsolat lehet, amiről már nemcsak a fejlődés végső foka tanúskodik, hanem a fogalmazás részletjegyzései is. Ilyen nagyfokú részletjegyzés csak viszonylag újabb időkől származhat. Nem kétséges, hogy a csuvasok mint a bolgár—törökök leszármazottai ugyanabból a bolgár—török kultúrából hozták magukkal ezt a mesét, mint mi, akiknek egykori neve is bolgár—törököt jelentett (onogur- ungar), s akikkel együtt a honfoglaláskor jelentős bolgár—török tömegek jöttek be hazánkba. Ezeknél a bolgár—törököknél alakulhatott ki az epikus hősök mitikus birkózásának ez a kései, mesés változata a maga fejlett hármas fokozatával. (Amit aztán mesemondóink néha megrövidítenek, mert már unják a szó szerinti hármas ismétlést.)

De ha ez a mesetípus és a benne szereplő hármas fokozatú „földbeverés” ismeretlen is Európában, meg kell említeni, hogy az epikus hősök birkózásának vannak Nyugaton szórványos és többnyire elhomályosult nyomai.

Még legközelebb van a keleti formákhoz a bolgárok néhány jelenete: ahol is a medvével birkózó hős emeli föl az égig ellenfelét és zúditja a földre, hogy az kilenc araszra besüllyed a földbe. Itt még a kilences szám is őrzi a keleti „szent szám” emlékét. De ez bolgároknál könnyen magyarázható: ők egyenes leszármazottai — szlávokba olvadva ugyan — a bolgár—törököknek.

Vagy tőlük, vagy magyaroktól jutott el szerbek énekeibe. Például Márkó királyfi és Musza zsvány harcában, vagy a Hős testvérek-ben először harcolnak karddal, buzogánnyal, kopjával; azok eltörnek, akkor folytatják birkózással. Itt nincs ugyan kimondva, hogy nem fogja őket a fegyver, de mégis közel van az ősi elképzeléshez az, hogy sorra eltörnek a fegyverek, mielőtt birkózni kezdenek.

Még ennyi sincs Nyugaton. A Roland-ének néhány jelenetében először lovon, másodszor lóról leszállva, de ismét fegyverrel harcolnak. Ez tehát már elhomályosult, félreértett formája az eredeti motívumnak. Mindössze kétszer jelenik meg a motívum a maga tisztaságában: hogy lóról leszállva birkózik a két hős. És néha megjelenik a seregek közt birkózó két hős, vagyis a harcot eldöntő küzdelem is.

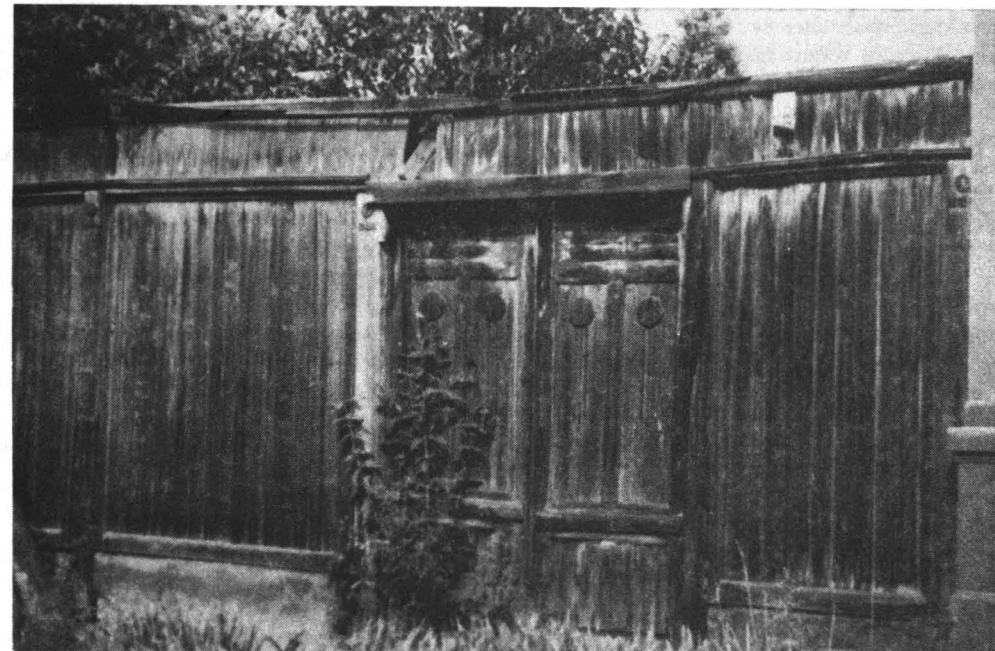
Mindezek ritka és elszigetelt jelenetek, s hiányoznak belőlük az ismertetett sajátos vonások, valamint a mesevázban szereplő további keleti eredetű vonások. (Például a győzelem utáni fejbenkeresés, a hosszú ideig tartó birkózás, az ellenfél fölemelése és földre hajítása, és több itt nem említett elem.) A magyar hagyomány tehát ezektől független, s a teljesebb keleti képekkel és szövegekkel függ össze.

De hogy kerültek el ezek a szórványos elemek Nyugatra? Bizonyára még a magyarok előtt, a gótok és más steppéről érkező germán népek közvetítésével. Akik Attila hun birodalmának is részei voltak, de más török és alán — tehát steppei — népekkel is szoros kapcsolatban álltak. Hiszen nemcsak a németek, skandinávok, angolok származnak belőlük, hanem a franciák népi összetevői közt is ott voltak a frankok, burgundok, normannok, sőt az olaszok egyik eleme is, az észak-olaszokba beolvadt gót nép. Épp ezért elszórtan más elemeket is ki lehetett mutatni németek, angolok, franciák, olaszok hagyományában, amelyek egy széles körű és fejlett keleti, steppei hagyománynak felelnek meg. Mindezek a nyugati elemek tehát nem cáfolják a magyar hagyományban feltűnő sok és részletes egyezés keleti eredetét.

A tárgyalt magyar motívumok közül ugyanis csak a Botond-monda birkózási jelenetének vannak egyező európai megfelelői. De ez még a kalandozások korában alakulhatott ki ma ismert formájában, hiszen különben nem illesztették volna bele egy bizánci kalandozásba. Akkor még nem igen tehető föl eleinkről, hogy nyugati énekeket vagy azok ábrázolásait átvehették volna. Kapcsolatunk a nyugati kultúrával akkor még csak annyi volt, hogy adandó alkalommal igyekeztünk kifosztani egy-egy támadás folyamán. Viszont a sokkal későbbi Szent László legenda, amelyet még a Thuróczi-krónika is megörökit (1488-ban!), mikor már telítve voltunk a nyugati kultúra elemeivel, még olyan teljességben őríz és ábrázol egy Keleten gazdagon viruló hagyományt, amilyen az európai népeknél így nem található. Ha tehát még az európai műveltség sok százados hatása után is világosan keleti hagyományként találjuk ezt a jelenetsort egy *szenthez kapcsolódva*, akkor az ötszáz évvel

korábbi mondai jelenetet is nyugodtan tarthatjuk a magyarság Keletről hozott hagyományának. Végül a mesei hármas fokozatú birkózásnak még szinte napjainkig tartó élete és meglepő részletességű egyezése a keleti szöveggel még világosabbá teszi, hogy a magyarság nagyon gazdag keleti örökséget hozott magával. Mert éppen ezeknek a legtovább élő — 1920-as, 30-as években följegyzett — elemeknek nincsenek még halvány nyomai sem a nyugati népek alaposan föltárt mesekincsében.

S ha a máig élő mese pontos részletjegyzései mellé odatesszük gondolatban a Szent László legenda eddig megmaradt 29 képsorozatában tizenötöszer kétségtelenül kivehető birkózási jelenetet, hozzávéve három krónikáknak kétszer pontos, és egyszer már csak a végső lefejezést fenntartó ábrázolását, akkor világos, hogy legalábbis a XV. század végéig még széles körökben ismert volt a keleti hősének döntő jelenetének mitikus formája, a fegyverrel sebezhetetlen vitézek párviadala — többnyire egy mitikus hősnő megmentésével kapcsolatban. Világos, hogy a honfoglaló magyarság vagy egyes alkotó elemei hozták magukkal keleti hazájukból ezeket a hősénekként énekelt jeleneteket. Ezek tehát keletről magunkkal hozott műveltségünk emlékei, amihez a magyarság minden nyugati művelődési hatás ellenére is hosszú ideig — parasztságunk pedig egészen máig — ragaszkodott.

Régi kerítés